

Εισήγηση του Νίκου Αυγερού στην εσπερίδα με θέμα:
«Επιστήμη και Θρησκεία: Από τις θεωρίες και τα δόγματα στον άνθρωπο».
Ένωση Ελλήνων Φυσικών.
Αθήνα, 11/03/2013

Αν βάλω όλες τις εφαπτόμενες και μετά βγάλω τον κύκλο, έχω μόνο ευθείες οι οποίες είναι γραμμικές, όμως όταν τις σχεδιάζουμε μ' αυτό που είναι μια πολλαπλότητα, όλες αυτές οι γραμμές μιλάνε για ένα πράγμα, για τον κύκλο, χωρίς να είναι καμία ο κύκλος. Η ερώτηση που κάνει νομίζω ότι στέκει και δεν λέει αναγκαστικά ότι «χρειάζομαι τα εργαλεία μου για να καθορίσω τι λέω». Μπορεί τα εργαλεία να παράγουν ένα έργο που είναι πιο πάνω από μένα. Αυτό το βλέπετε και με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Απλώς σε κάποια φάση είπατε ότι το σημαντικό είναι να το κάνω κι όχι να το θέλω. Ο Schopenhauer λέει «μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις, αλλά δεν μπορείς να θέλεις ό,τι θέλεις». Εγώ νομίζω ότι είναι πολύ σημαντικό το «θέλω». Και αυτό όταν δίνει το παράδειγμα του '21 είναι ποιος σου έμαθε τα θέλω σου; Και το θέμα είναι, το είπατε σε κάποια φάση με το πρότυπο, αν δεν υπάρχει καθόλου πρότυπο.

Αλλά θα ήθελα να μιλήσω για τις ανθρώπινες σχέσεις, γιατί μιλήσατε πολύ για το πρόσωπο. Νομίζω ότι κατεδάφισε την έννοια ορθολογικά, ο φίλος μου, πρέπει να δώσουμε μεγάλη σημασία στις σχέσεις. Προσπαθούμε να έχουμε ένα πρόσωπο, το οποίο να είναι ανθρώπινο και βάζουμε κοινωνικές σχέσεις. Εγώ νομίζω ότι μπορούμε να κάνουμε λιγότερο, αλλά να ενισχύσουμε τις ανθρώπινες σχέσεις. Πέρα από τρία σημεία, οι σχέσεις είναι περισσότερες από τα στοιχεία. Αυτό σχετίζεται και με το λόγο. Και θυμάστε ότι ο Umberto Eco έχει κάνει μια ανάλυση, αν οι γυναίκες είναι κοτσομπόλες ή όχι. Και μετά την ανάλυσή του, τη σημειολογική, αποδεικνύει ότι όντως είναι, άρα συνήθως είναι στενοχωρημένες, αλλά λέει στο τέλος, ότι ζητάμε ακριβώς την ίδια ιδιότητα από τον δήμαρχο. Όπως οι δήμαρχοι είναι συνήθως άντρες, καταλαβαίνετε το παράδοξο της ιδέας. Η ιδέα είναι ότι οι γυναίκες συχνά δίνουν μεγάλη σημασία στις σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Οι άντρες παραδοσιακά, δίνουν σημασία στα άτομα. Όταν είναι λίγα τα άτομα, καλά κάνουν. Ένα, ας πούμε, είναι μία σχέση ούτως ή άλλως. Όταν είναι δύο, είναι δύο σχέσεις. Όταν είναι πάνω από τέσσερα, μετά οι σχέσεις είναι έξι. Εγώ είχα δασκάλα τη γιαγιά μου. Ήταν ικανή να μου περιγράψει γυναίκες που δεν είχα δει ποτέ, μέσω του κοτσομπολιού. Επειδή ήξερε όλες τις σχέσεις με τις άλλες. Άρα όταν ερχόταν αυτή η γυναίκα, έλεγα εσύ είσαι «εσύ». Μου έλεγε, πώς το ξέρεις; Δεν με είχε δει ποτέ. Ούτε εγώ. Θέλω να πω αυτές οι σχέσεις είναι μια οντότητα που όταν κάνουμε και φυσική πολύ συχνά δίνουμε μεγάλη σημασία στην οντότητα, για παράδειγμα δώσαμε μεγάλη σημασία στο πρωτόνιο, μέχρι να το σπάσουμε σε κουάρκ (quarks) και μετά ξαφνικά, εφόσον το είχαμε σπάσει βάλουμε γκλουόνια (gluons). Μα άμα δεν είχαμε γκλουόνια και είχαμε μόνο τα κουάρκ, θα είχαμε ένα θέμα.

Όταν μιλάμε λοιπόν για τα δεσμά και τους δεσμούς, είναι πολύ σημαντικό για να καταλάβουμε ότι στην πραγματικότητα η Ανθρωπότητα καθορίζεται περισσότερο

από τις ανθρώπινες σχέσεις, παρά από τους ανθρώπους. Και αυτό που λέγαμε προηγουμένως είναι ότι όταν λέμε «ο ένας» φανταστείτε να ήμασταν όλοι «ο ένας». Θα ήμασταν απλώς ένα σύνολο ανθρώπων που σκέφτονται ότι είναι μοναδικοί. Ενώ δεν είμαστε μοναδικοί. Αλλά είμαστε ουσιαστικοί, γιατί ο καθένας είναι δεμένος με τα δεσμά των άλλων. Αυτό το βλέπετε και πρακτικά, υπάρχει το θεώρημα των μικρών κόσμων. Παίρνετε τους γνωστούς σας, όλους τους γνωστούς σας και παίρνετε μετά τους γνωστούς των γνωστών. Και συνεχίζεται έτσι. Αναρωτιέστε πόσα βήματα πρέπει να κάνετε για να καλύψετε την Ελλάδα. Εκεί πέρα αντιλαμβάνεστε κάτι που είναι τρομακτικό. Χρειάζεστε τέσσερα βήματα. Με τέσσερα βήματα -κι ελπίζω να καταλαβαίνετε ότι αυτοί που διαχειρίζονται το internet και ειδικά facebook και διάφορα το έχουν καταλάβει- γι' αυτό έχουμε καταντήσει να έχουμε ανθρώπους που να έχουν *like* χωρίς να έχουν φίλους. Και το θέμα είναι ότι ενώ παράγουμε ένα σύστημα που λέμε ότι πρέπει να προωθήσουμε την προσωπικότητα, δεν προωθούμε τις σχέσεις. Όταν έλεγες προηγουμένως ότι ο καλύτερος -εδώ ο Παναγιώτης είναι η αλογόμυγα της παρέας, όπως ο Σωκράτης, σε τσιγκλάει και σου λέει τι είναι «ο καλύτερος;». Βέβαια, δεν σου είπε ότι αυτή η απάντηση που δίνεις έχει ένα αυτοαναφορικό σημείο που χρησιμοποιείς δύο φορές τη λέξη καλύτερα. Γιατί δεν εντόπισαν ότι έδωσες μία Σωκρατική έννοια του τύπου ξέρω ότι δεν ξέρω. Αλλά το «ξέρω» δεν είναι το ίδιο στο πρώτο και στο δεύτερο. Το καλύτερο που έδωσες στο πρώτο ήταν οντολογικό, το άλλο είναι τελεολογικό. Ο συνδυασμός όμως των δύο μας δίνει ένα χαρακτηριστικό.

Όσον αφορά λοιπόν στο θέμα της θέλησης πρέπει να είμαστε λίγο προσεχτικοί. Η αναφορά που έκανες στο θεώρημα του Gödel, φαντάζομαι ότι θες τη μη πληρότητα, γιατί υπάρχει και πληρότητα, βέβαια σε χαμηλό επίπεδο. Άρα, η ιδέα είναι όταν έχουμε ένα χαμηλό σύστημα αξιωματικό, με αξιώματα, μ' αυτή την έννοια, τότε μπορεί να έχουμε πληρότητα. Όταν αυτό το σύστημα εμπεριέχει την αριθμητική, δεν μπορεί να έχει πληρότητα. Το ωραίο, λοιπόν, για τους ανθρώπους που σκέφτονται λίγο, όπως έκανε ο Gödel, παρεμπιπτόντως μπορεί όλοι να τον έβλεπαν τρελό, εκτός από τον Einstein. Διότι ο Gödel είναι αυτός που δημιούργησε και τα σύμπαντα του Gödel, που έχουν ένα χρόνο λίγο παράξενο. Η ιδέα λοιπόν είναι ότι αν αποφασίσουμε τώρα ότι η πληρότητα δεν είναι στόχος, λες τότε τι μας έμεινε; Μα, μας έμεινε η τελειότητα. Το ερώτημα και η αμφισβήτησή σου είναι, να το θέσω αλλιώς για να μην έχουμε προβλήματα με τον Πάτερ και νομίζει ότι το παρερμηνεύω. Έχω δικαίωμα να μιλήσω για τελειότητα; Αυτή είναι η ερώτηση που κάνεις στην πραγματικότητα, δεν το λέει μόνο για το Θεό. Βάζει το Θεό γιατί πρέπει, είναι σημαντικό. Εγώ άμα μιλήσω για την τελειότητα, άμα πω ότι ένας κύκλος καθορίζεται από ένα κέντρο και μία ακτίνα, βρείτε μου κάτι καλύτερο. Μα δεν έχω κάτι καλύτερο. Αυτό είναι το τέλειο. Αυτό όμως που έκανα προηγουμένως είναι ότι ξαφνικά, αν αποφασίσω ότι δεν έχω δικαίωμα να χρησιμοποιήσω τη λέξη κέντρο, ούτε τη λέξη ακτίνα κι έχω δικαίωμα να χρησιμοποιήσω μόνο ευθείες γραμμές, πάλι μπορώ να μιλήσω για τον κύκλο χωρίς να πω τίποτα για τον κύκλο, χωρίς να τον ζωγραφίσω, αλλά όλοι τον βλέπουν. Άρα η ιδέα είναι ότι αν δίνω τη δυνατότητα στους άλλους να καταφέρουν περισσότερα από μένα, θα κάνουν κι αυτοί το ίδιο με μένα.

Αυτό εδώ θα πάει εκθετικά κι έχουμε λοιπόν ένα πυρήνα που μπορεί να είναι ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της Ανθρωπότητας και να δούμε ότι τελικά μπορούμε να εξελιχθούμε, όχι μόνο προσωπικά, γιατί αυτό που βλέπω πολύ συχνά -το λένε και οι μαθητές και οι φοιτητές- πώς μπορώ να γίνω καλύτερος, πώς μπορώ να εξελιχθώ, πώς μπορώ να μάθω περισσότερες γλώσσες; Ένα πράγμα που συνηθίζουμε εμείς οι καθηγητές, όταν είμαστε αρκετά γέροι, σε κάποια φάση λέμε, λέμε, λέμε και μετά πετάγεται μία ερώτηση από το φοιτητή, που στην αρχή μας φαίνεται κοτσάνα. Μετά πάμε να την εξηγήσουμε και την ώρα που την εξηγούμε μας έρχεται άλλη ιδέα, την οποία δεν είχαμε σκεφτεί ποτέ, γιατί δεν είχαμε σκεφτεί να πετάξουμε μία κοτσάνα μέσα σ' αυτά που ξέρουμε. Άρα η κοτσάνα, όταν δεν είσαι κόπανος, δηλαδή όταν δεν είσαι εξάρτημα από το πιάνο, την πιάνεις και κάνει ένα δημιουργικό λάθος. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα από δημιουργικό λάθος, όσο αφορά στα δεσίματα στα βυζαντινά, επειδή μιλήσαμε και για τα βυζαντινά. Γράφω ένα ποίημα σε κάποια φάση και χρησιμοποιώ ένα γάμα (γ) και μετά υπάρχει μια γραμμή από κάτω. Ένας μαθητής μου, μου λέει, Δάσκαλε έβαλες το θήτα. Συνήθως το ξέρετε, όταν βάζουμε ου μπορούμε να κάνουμε ένα γ. Το έκανε πολύ συχνά ο Καζαντζάκης. Αμα βάλετε λοιπόν ένα γάμα στην πρώτη γραμμή και μετά την καμπυλότητα τη χρησιμοποιήσετε για να γράψετε ένα θήτα, μπορείτε να κάνετε ένα δέσιμο το οποίο είναι κάθετο. Συνειδητοποιώ ότι όντως μπορεί να το ερμηνέψει έτσι, ενώ εγώ δεν το είχα γράψει έτσι. Εγώ είχα γράψει ένα ταφ (τ), απλώς το ταφ ενισχύθηκε και το έχασα. Όταν λοιπόν το πήραμε αυτό απόφαση, λέω γιατί να μην κάνουμε ένα δέσιμο κάθετο. Άρα μετά έγραψα ένα ποίημα προς στο μαθητή μου, που λεγόταν Θανάσης, άρα είχε ένα θήτα (θ) και το διαβάζει. Ενώ είχε εντοπίσει το πρώτο πράγμα που δεν υπήρχε, όταν το διάβασε δυσκολεύτηκε να βρει τρεις φορές το σύμπλεγμα. Ενώ ήταν γραμμένο στο ίδιο ποίημα. Τι εννοώ μ' αυτό; Εννοώ ότι γράφω κάτι, ο άλλος βλέπει κάτι άλλο, μου το λέει. Εγώ δεν το έχω κάνει. Και μετά εφόσον το κάνω, καταφέρνω και κάνω κάτι που δεν βλέπει πια. Μετά εφόσον του το δείχνω, το βλέπει. Αυτή η αλληλεπίδραση, δημιουργεί κάτι που είναι πολύ πιο δημιουργικό, απλώς σε σχέση με το «προσπαθώ εγώ να κάνω το καλύτερο κι αυτός να κάνει το καλύτερο». Και το ενδιαφέρον, αν θέλετε στην αλληλοεπίδραση, όταν κοιτάζουμε την θεωρία σχέσεων, είναι ότι δημιουργούνται πολλά λάθη. Θα μου πείτε αυτό είναι απαράδεκτο.

Δημιουργούνται τόσα πολλά λάθη στη θεωρία σχέσεων, γιατί όταν βάζετε υπολογιστές στο ίδιο δίκτυο, όλοι αυτοί που ξέρουν από δίκτυα, ξέρουν ότι σε κάποια φάση πρέπει να το σβήσουνε. Γιατί ξέρετε τι κάνουν οι υπολογιστές; Αρχίζουν να επικοινωνούν. Επικοινωνούν, αλλά κάνουν άλλα πράγματα από αυτά που θέλετε εσείς. Ναι, μην ξαφνιαστείτε. Είπα επικοινωνούν και δεν είπα συνεννοούνται. Εδώ είναι ένα μεγάλο θέμα. Όταν μιλάτε μόνο και μόνο για κοινωνικές σχέσεις, κάνουμε επικοινωνία. Όταν μιλάμε για ανθρώπινες σχέσεις, κάνουμε συνεννόηση. Αμα δεν υπάρχει μια κοινή τομή, μέσα στις δύο νοοσφαιρες του καθενός και δεν παράγει ο άλλος κάτι, τότε έχουμε ένα πρόβλημα συνεννόησης. Σε κάποια φάση άκουσα την έκφραση -νομίζω ότι σου ήρθε απλώς από λάθος, άρα καταλαβαίνω τι εννοούσες, άρα ας πούμε ότι είναι ένα λάθος δημιουργικό- ότι η θεολογία είναι σαν τις επιστήμες. Ρωτάω τώρα, η θεολογία πρέπει να είναι επιστήμη κι η επιστήμη πρέπει

να είναι θεολογία; Γιατί βλέπετε, άμα κάνετε μόνο το ένα, λέτε εμείς είμαστε της επιστήμης κι αυτοί είναι της θεολογίας, τα βάζουμε έτσι. Και μετά αναρωτιόμαστε πώς κολλάει το ένα με το άλλο. Το πιο κλασσικό που θέλουμε να κάνουμε είναι να μοιάζουμε. Στις παρέες μας θέλουμε να μοιάζουμε με τους άλλους, γι' αυτό παράγουμε παρέες, όπου βλέπουμε τον εαυτό μας. Αυτό δεν το παίρνετε προσωπικά. Άρα βρισκόμαστε προσωπικά, εγώ ρωτάω στην παρέα της, τι κάνατε εχθές; Και μου λέει, περάσαμε πολύ καλά, Νίκο. Ναι, αλλά λέω τι κάνατε; Μου λέει, τίποτα, αλλά περάσαμε πολύ καλά. Άμα κάνετε την ίδια ερώτηση σε μια ομάδα, μπορεί και να μην πέρασαν καλά, αλλά υπάρχει παραγωγή έργου. Τι εννοώ μ' αυτό; Στη θεωρία σχέσεων, όταν παράγουμε μία ομάδα ή όταν παράγουμε μία παρέα, δεν θέλουμε τα ίδια. Στην ομάδα θέλουμε τον άλλο εαυτό μας, θέλουμε το άλλο εγώ. Άρα πολύ συχνά έχουμε, στις παρέες, ανθρώπους που μοιάζουν. Στην ομάδα δεν ψάχνουμε ανθρώπους που μοιάζουν, ψάχνουμε ανθρώπους που είναι το συμπληρωματικό από εμάς, δηλαδή που έχουν ιδιότητες που δεν έχουμε. Άρα το χαρακτηριστικό παράδειγμα που παίρνω για να είμαι κατανοητός. Μπορείτε εύκολα να φανταστείτε μια παρέα με έντεκα τερματοφύλακες, οι οποίοι θα λένε όλα τα γκολ τα οποία έχουν φάει και που έχουν σταματήσει. Άρα μία παρέα με έντεκα τερματοφύλακες δεν μπορεί να είναι ποτέ ομάδα. Άρα ο τερματοφύλακας, ο οποίος είναι ανώμαλος εξ αρχής, με την έννοια την μαθηματική, εφόσον παίζει ποδόσφαιρο και είναι ο μόνος που παίζει με τα χέρια, ψάχνει ανθρώπους που δεν είναι ανώμαλοι. Δηλαδή, άνθρωποι που παίζουν με τα πόδια, άρα ψάχνει ανθρώπους που δεν έχουν την ίδια ιδιότητα. Γιατί φανταστείτε να είχαν όλοι την ίδια ιδιότητα, θα ήταν όλοι κολλημένοι στο τέρμα, η εντεκάδα.

Η ιδέα λοιπόν είναι ότι πολύ συχνά προσπαθούμε να βρούμε κάποιον, ο οποίος είναι το ίδιο με εμάς. Και αυτό που δεν καταλαβαίνουμε είναι ότι όταν είναι το ίδιο με εμάς, είναι ο τέλειος τρόπος να τον βαρεθούμε. Άρα όταν ψάχνουμε τον άλλο που είναι συμπληρωματικός και είναι διαφορετικός, έχει άλλες ιδιότητες. Θα πάω λίγο πιο μακριά, όπως λέει ο φίλος μου, στην πραγματικότητα άμα σας πω ότι ψάχνουμε τα ελαττώματά του; Όταν θέλετε μια διαχρονική σχέση ή θέλετε μια βραχύχρονη σχέση υπάρχει μια διαφορετική προσέγγιση. Θα μου πείτε πώς απαντώ στο ερώτημά σας, θα το νιώσετε τώρα. Όταν βλέπετε μια σχέση που κρατάει πολύ λίγο, συμφέρει να δείτε τα πλεονεκτήματα του άλλου ή της άλλης, γιατί θα έχετε τη μικρή απόλαυση, ούτως ή άλλως, άρα κοιτάζετε τα πλεονεκτήματα. Άμα θέλετε να έχετε μια σχέση διάρκειας, συμφέρει στρατηγικά να κοιτάζετε τα ελαττώματα. Θα μου πείτε γιατί; Γιατί θα πρέπει να δείτε αν θα τα αντέχετε. Τώρα, αν αντέχετε τα ελαττώματα, τότε τα άλλα θα σας φανούν πλεονεκτήματα. Αν δεν τα αντέχετε, όσα πλεονεκτήματα και να υπάρχουν, μόλις υπάρχει ένα που δεν αντέχετε, ξαφνικά καταρρέει το σύστημα. Επιπλέον, για να μιλήσω και λίγο για το θάνατο. Όταν έχουμε μία σχέση με έναν άνθρωπο κι έχει πεθάνει ο άλλος, το πρώτο πράγμα που μας λείπει είναι τα ελαττώματά του. Δεν θυμόμαστε αυτά που έκανε σωστά, θυμόμαστε αυτά που έκανε στραβά και τον χαρακτήριζαν. Αυτό μπορείτε να το νιώσετε, όχι με τους νέους, αλλά με τους γονείς σας, με τους παππούδες. Ξέρετε ότι είχαν μερικά ελαττώματα που σας

εκνεύριζαν και τώρα δεν υπάρχει πια κανένας να κάνει αυτό το ελάττωμα. Αυτό σας λείπει.

Προσπαθώ, λοιπόν, να σας πω ότι φτιαχνόμαστε από τις σχέσεις μας με τους άλλους και είμαστε μια πολλαπλότητα. Για να πετύχουμε την ολότητα είναι το πρόσωπο με τις σχέσεις. Άμα είναι μόνο οι σχέσεις είναι πολλαπλότητα. Μετά εμείς στα μαθηματικά χρησιμοποιούμε τους άτλαντες, δηλαδή πώς από μια πολλαπλότητα και μια περιοχή μπορώ να περάσω στην άλλη. Δηλαδή, έχω μία σχέση με την κυρία, έχω μία σχέση με τον κύριο, είμαι το ίδιο άτομο, αυτή τη σχέση προσπαθώ να την μεταφέρω. Αυτό είναι μια τεχνική, την ονομάζουμε στα μαθηματικά σύμμορφες απεικονίσεις. Ο Καραθεοδωρή είχε μια ειδικότητα. Το ξαναλέω τώρα, πιο απλά. Θέλω να μιλήσω για την υδρόγειο. Δημιουργώ χάρτες οι οποίοι είναι επίπεδοι, κανένας δεν είναι υδρόγειος. Άρα δημιουργώ ένα χάρτη για κάθε κράτος που είναι εφαπτόμενος. Πάνω-κάτω, όταν μιλώ γι' αυτό το χάρτη είναι μια χαρά. Μετά έχω όλους αυτούς τους χάρτες, το θέμα μου είναι πώς περνάω από τον ένα χάρτη στον άλλο. Άμα καταφέρετε να επινοήσετε τον άτλαντα, τότε θα μπορέσετε να περάσετε από τον ένα χάρτη στον άλλον. Άρα από μία νοόσφαιρα, στην άλλη νοόσφαιρα. Έχετε μια συνεννόηση. Αυτό εδώ το σύμπλεγμα μπορεί να παράγει κάτι που είναι πολυπλοκότερο από αυτόν που το σκέφτηκε. Αυτό μπορεί να σας δώσει μια ιδέα για προσεγγίσεις.